

ΑΝΑΦΟΡΑ (REPORT)

Για την ερευνητική εργασία

«ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ: ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΤΟΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ»

Υπεύθυνος καθηγητής: **Αλμπανούδης Παύλος (ΠΕ02)**

Αριθμός μαθητών: 17

Προγραμματισμός – Χρονοδιάγραμμα

Η ερευνητική εργασία άρχισε στις 22.9.2011 και ολοκληρώθηκε στις 13.1.2012. Ολοκληρώθηκε σε 32 διδακτικές ώρες. Στις ώρες αυτές συμπεριλαμβάνονται και οι ποικίλες δράσεις, επισκέψεις, προβολές κλπ.

Στη διάρκεια των ωρών αυτών η ομάδα αντιμετώπισε ένα πρωτόγνωρο για όλους θέμα και κινήθηκε σε γνωστικούς χώρους (κυριολεκτικά και μεταφορικά) άγνωστους.

Διαλεκτικός λόγος: Στρέβλωση ή πλούτος της γλώσσας;

Οι πρώτες ώρες αφιερώθηκαν στη γνωριμία και κατανόηση του θέματος. Δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην κατανόηση της γλωσσολογικής (διαλεκτολογικής) διάστασης του θέματος, στο γεγονός δηλαδή ότι οι διάλεκτοι και τα ιδιώματα αποτελούν ποικιλίες και συνεπώς πλούτο της γλώσσας και όχι αποκλίσεις από την κοινή νεοελληνική ή αρνητικές εξελίξεις της. Συνεπώς, ο πολύ μεγάλος αριθμός των διαλεκτικών διαφοροποιήσεων εκφράζει τις δυνατότητες και τη δυναμική ανάπτυξη της Νέας Ελληνικής στον γεωγραφικό χώρο του μείζονος ελληνισμού.

Διάλεκτος και ιδίωμα

Ακολούθως προσδιορίστηκε η διαφορά ανάμεσα στους όρους διάλεκτος και ιδίωμα, όπως την όρισαν οι κορυφαίοι γλωσσολόγοι Γ. Χατζιδάκις, Ν. Ανδριώτης, Μ. Τριανταφυλλίδης (διάλεκτος – κεφαλαιώδεις αποκλίσεις από τη νεοελληνική, ιδίωμα – επιμέρους αποκλίσεις).

Διαλεκτικός λόγος και γεωγραφικός χώρος

Παρουσίαση του θεατρικού έργου του Δ. Βυζάντιου “Βαβυλωνία” για την κατανόηση και την χρήση του διαλεκτικού λόγου, καθώς κάθε πρόσωπο του έργου είναι και ομιλητής διαφορετικού ιδιώματος. (Πρόσωπα του έργου: Νησιώτης, Ανατολίτης, Χιώτης, Πελοποννήσιος, Αρβανίτης, Κρητικός, Κύπριος). Με τη βοήθεια γενικού χάρτη, ειδικότερων χαρτών και με βάση τις ειδικές γνώσεις του υπεύθυνου καθηγητή και τη σχετική βιβλιογραφία επιχειρήθηκε μία γενική αρχική καταγραφή των κυριότερων διαλέκτων και ιδιωμάτων. Αναφέρθηκαν βασικά ιστορικά στοιχεία για περιοχές εκτός ορίων του Ελληνικού Κράτους. Καταγράφηκαν για εξέταση οι παρακάτω γλωσσικές ποικιλίες (από Βορρά προς Νότο):

A. Διάλεκτοι

1. Κριμαιοαζοφική
2. Ποντιακή
3. Καπαδοκική
4. Τσακωνική
5. Κυπριακή
6. Κρητική
7. Κατωιταλική (γρεκάνικα)

B. Ιδιώματα

1. Ανατολικής Ρωμυλίας (βόρειας Θράκης) (α΄ διαλεκτική ζώνη: παράλια – β΄ διαλεκτική ζώνη: ενδοχώρα)
2. Θρακοβιθυνιακά (Α. Θράκη – Βιθυνία)
3. Βόρεια ιδιώματα (Θράκη, Μακεδονία, Ήπειρος, Θεσσαλία, Στερεά)
4. Νησιά ΒΑ Αιγαίου (Θάσος, Σαμοθράκη, Λήμνος, Ίμβρος, Τένεδος, Λέσβος, Χίος)
5. Μικρασιατικά ιδιώματα
6. Επτανησιακά
7. Κυκλαδικά
8. Μανιάτικα
9. Δωδεκανησιακά
10. Μεγαροκουμιώτικα
11. Ικαριώτικα

Δημιουργία ομάδων

Δημιουργήθηκαν ομάδες για κάθε ιδίωμα ή διάλεκτο. Λόγω του μικρού αριθμού μαθητών δεν μπορούσε να καλυφθεί ο αριθμός. Γι' αυτό και επιτράπηκε η συμμετοχή ίδιων μαθητών σε διαφορετικές ομάδες.

Η κάθε ομάδα ασχολήθηκε με μία/ένα διάλεκτο/ιδίωμα. Δόθηκαν οδηγίες για διάκριση βασικών χαρακτηριστικών των διαλέκτων ώστε να διευκολυνθεί και να έχει συγκεκριμένο προσανατολισμό η έρευνα. Δόθηκε έμφαση στα στοιχεία της φωνητικής, της μορφολογίας και του λεξιλογίου.

Έρευνα – συγκέντρωση υλικού

Η έρευνα είχε δύο κατευθύνσεις. Να συγκεντρωθεί υλικό από γραπτές πηγές και πρωτογενές υλικό από ηχογραφήσεις ηλικιωμένων ομιλητών.

Λόγω της περιορισμένης χρονικής διάρκειας του προγράμματος και των περιορισμών των κείμενων διατάξεων για ατομικές/ ομαδικές μετακινήσεις μαθητών, η προσπάθεια για συγκέντρωση υλικού από ηχογραφήσεις, εκτός από μία εξαίρεση, εγκαταλήφθηκε πολύ γρήγορα. Έτσι, οι ομάδες, κινούμενες ομαδικά ή ατομικά, στράφηκαν στις βιβλιοθήκες. Ιδιαίτερα χρήσιμη για συγκέντρωση υλικού αποδείχτηκε η βιβλιοθήκη του Τμήματος Διαλέκτων του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).

Γεωγραφικός προσδιορισμός - Χάρτες

Η σύνδεση των διαλέκτων/ιδιωμάτων με τον γεωγραφικό χώρο ήταν απαραίτητη για να κατανοηθεί η κατανομή του διαλεκτικού λόγου. Γι' αυτό κάθε επιμέρους έρευνα και συγκέντρωση υλικού συνοδευόταν πάντα από τον οικείο χάρτη που φιλοτεχνούσε η αρμόδια ομάδα.

Επισκέψεις - Προβολές

A. Βιβλιοθήκες

Το τμήμα επισκέφτηκε τη βιβλιοθήκη του Δήμου Αμπελοκήπων δύο φορές. Στη συνέχεια τις κυριότερες βιβλιοθήκες του Δήμου Θεσσαλονίκης και του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου. Συγκεκριμένα:

- 1) Τη Βιβλιοθήκη της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, όπου οι μαθητές έγιναν δεκτοί από τον υπεύθυνο, ο οποίος τους καθοδήγησε και τους υπέδειξε τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσαν να κινηθούν σε τέτοιους χώρους. Ακολούθως τους επιφύλαξε τη μέγιστη τιμή να τους οδηγήσει σε μη επισκέψιμο χώρο της Βιβλιοθήκης, όπου φυλάσσονται τα παλαιότερα και σπανιότατα βιβλία της, τα

σημαντικότερα των οποίων, αφού τα κατέβασε, τα έδειξε στους μαθητές και μίλησε για την ιστορικότητα, τη σπανιότητα και την αξία τους. Ιδιαίτερα σημαντική εμπειρία για τους μαθητές.

- 2) Τη Δημοτική Βιβλιοθήκη, όπου η, λόγω του περιορισμένου χρόνου, σύντομη επίσκεψη είχε ως μόνο σκοπό να γνωρίσουν οι μαθητές την ύπαρξη της σύγχρονης αυτής και οργανωμένης βιβλιοθήκης της πόλης.
- 3) Την κεντρική βιβλιοθήκη του ΑΠΘ.
- 4) Τη βιβλιοθήκη του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής.
- 5) Την προαναφερθείσα Βιβλιοθήκη του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών.

Τις βιβλιοθήκες αυτές τις επισκέφτηκαν στη συνέχεια ατομικά οι μαθητές κατά τον ελεύθερο χρόνο τους για συλλογή υλικού.

B. Προβολές

Στην αίθουσα προβολών του Σχολείου προβλήθηκαν κατά τη διάρκεια του τετραμήνου τα παρακάτω:

- 1) Το θεατρικό έργο του Δ. Βυζάντιου «Βαβυλωνία» από βιντεοσκοπημένη θεατρική παράσταση.
- 2) Το κινηματογραφικό έργο «Βαβυλωνία», που επίσης βασίζεται στο παραπάνω θεατρικό έργο.

Από τις παραπάνω προβολές οι μαθητές διαπίστωσαν την ιστορικότητα των γλωσσικών ποικιλιών της νέας ελληνικής και το γεγονός ότι ο διαλεκτικός λόγος δεν ήταν απλώς επιλογή αλλά γλωσσική πραγματικότητα.

- 3) Το ντοκιμαντέρ «Α γρούσσα νόμου» («Η γλώσσα μας»), που προβλήθηκε πέρυσι (2011) στο Διεθνές Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Θεσσαλονίκης και αναφέρεται στην τσακωνική διάλεκτο, που είναι η μόνη διάλεκτος που προέρχεται από την από αρχαία ελληνική και μάλιστα από αρχαία ελληνική διάλεκτο (δωρική λακωνική), όπως επίσης και στη σημερινή γλωσσική κατάσταση της Τσακωνιάς (ΝΑ Πελοπόννησος).

Από το ντοκιμαντέρ αυτό οι μαθητές αντιλήφθηκαν τη δυναμική του σημερινού διαλεκτικού λόγου και την υψηλή διαλεκτική συνείδηση που υπάρχει ακόμα σε κάποιες περιοχές (π.χ. μεταφορά Θείας λειτουργίας στην τσακωνική).

- 4) Προβολή DVD που περιείχε μαρτυρίες προσφύγων ή απογόνων προσφύγων από διάφορα μέρη της Μικράς Ασίας.

Εργασίες των ομάδων

Οι ομάδες κατόρθωσαν να συλλέξουν σημαντικό γλωσσικό υλικό στον περιορισμένο χρόνο που διέθεταν.

Με προτροπή του υπεύθυνου καθηγητή φωτοτυπούσαν το υλικό με σκοπό να μπορεί να εκτεθεί σε μελλοντική παρουσίαση, ενώ θα ήταν αδύνατον να εκτεθεί αυτό αυτούσιο (βιβλία, διατριβές, άρθρα κλπ.). Έτσι φωτοτυπούσαν το εξώφυλλο, αν επρόκειτο για βιβλίο ή διατριβή, ή κάποιες σελίδες ή ολόκληρο, αν επρόκειτο για άρθρο.

Ιστοσελίδα – Θεατρική παράσταση

Η προσπάθεια δημιουργίας ιστοσελίδας δεν ολοκληρώθηκε λόγω χαμηλής συμμετοχής των μελών των ομάδων. Αυτό πρέπει να αποδοθεί στις αυξημένες ανάγκες για επισκέψεις σε βιβλιοθήκες και για επαφή με διαλεκτικά κείμενα σε συνδυασμό με τα περιορισμένα χρονικά όρια.

Για τους ίδιους λόγους εγκαταλείφθηκε η ιδέα της θεατρικής παρουσίας του διαλεκτικού λόγου, καθώς αρχικά πιστευόταν ότι η διάρκεια του πρότζεκτ θα ήταν ολόκληρο το σχολικό έτος.

ΟΜΑΔΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Δημιουργήθηκαν οι παρακάτω ομαδικές:

Γραμματεία

Τσιφουτίδου Μαρία

Μιμηγιάννη Πολυτίμη

Ιστοσελίδα

Γραμματικού Λίνα

Μπουτσιούκη Γιώτα

Θέατρο

Μπουτσιούκη Γιώτα

Καράμαλη Μαρίνα

Κίκα Αθηνά

Χιώτη Βίβιαν

Χάρτες

Καστούρας Μάριος

Ποντιακά

Μπουτσιούκη Γιώτα

Μακρή Μαρία

Κριμαιοαζοφικά

Γραμματικού Λίνα

Καράμαλη Μαρίνα

Μπουτσιούκη Γιώτα

Α. Ρωμυλίας

Λίτσι Ανέστης

Μιμηγιάννη Πολυτίμη

Βόρεια ιδιώματα

Μιμηγιάννη Πολυτίμη

Κατωιταλικά (Γρεκάνικα)

Αβραμίδης Αντώνης

Ίδας Ιωάννης

Σδρόλλας Στράτος

Βόρειο Αιγαίο

Γραμματικού Λίνα

Καράμαλη Μαρίνα

Κρητικά

Γούλης Παντελής

Χιώτη Βίβιαν

Κυπριακά

Καράμαλη Μαρίνα

Επτανησιακά

Κίκα Αθηνά

Καπαδοκικά και Μικρασιατικά

Τσιφουτίδου Μαρία

Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας συγκέντρωσης υλικού υπήρξε διομαδική συνεργασία για συγκέντρωση και πέραν των ιδιωμάτων της αρμοδιότητάς τους υλικού. Έτσι, πέραν των παραπάνω ιδιωμάτων βρέθηκαν μονογραφίες και για Μάνη, Α. Θράκη, Κυκλαδικά, Δωδεκανησιακά.

Τελική παρουσίαση

Για όλα τα Project αποφασίστηκε όχι ανοιχτή παρουσίαση και σε περιορισμένο χρόνο (τρεις τελευταίες ώρες) και κοινό. Το αποτέλεσμα της ερευνητικής εργασίας παρουσιάστηκε μόνο στους μαθητές της Α΄ του Λυκείου μας στη μεγάλη αίθουσα. Εγκαταλείφθηκε η ιδέα για δραματοποίηση του διαλεκτικού λόγου λόγω του περιορισμένου χρόνου. Επειδή το υλικό που προέκυψε από την έρευνα ήταν κατά κύριο λόγο έντυπο, κρίθηκε ότι ήταν προσφορότερη η έκθεση του υλικού αυτού σε αντιπροσωπευτικές φωτοτυπίες των γλωσσολογικών εργασιών, όπως επίσης τυχόν ηχογραφημένα δείγματα προφορικού λόγου (cd). Επιπλέον, θα παρουσιαζόταν και επιμέρους συνοδευτικό γλωσσικό υλικό (γλωσσάρια, παροιμίες κλπ.). Το υλικό της κάθε διαλέκτου / ιδιώματος θα συνοδευόταν από αντίστοιχους γεωγραφικούς – ιστορικούς χάρτες, καθώς και από έναν χάρτη του μείζονος ελληνισμού.

Η έκθεση πέτυχε να δώσει μία γενική και πλήρη εικόνα του διαλεκτικού χάρτη και της γλωσσογεωγραφίας της νέας ελληνικής. Η πρωτοτυπία και ο άγνωστος τομέας της διαλεκτολογίας κίνησε την περιέργεια και το ενδιαφέρον όσων επισκέφτηκαν την έκθεση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Περιοδικό ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Περιοδικό ΘΡΑΚΙΚΑ

Περιοδικό ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

Περιοδικό ΑΡΧΕΙΟΝ ΠΟΝΤΟΥ

Αποδελτιωμένο υλικό της Βιβλιοθήκης του Τμήματος Διαλέκτων του ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ του Α.Π.Θ

Ν. Κοντοσόπουλου, Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής